

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕМОНІЗАЦІЇ ВОРОГА

Борисенко Олександра Олександрівна, студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (групи УМЛБ-1-21-4.0д.) спеціальності 035 Філологія Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Карпенко Михайло Олексійович, студент IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (групи УМЛБ-1-21-4.0д.) спеціальності 035 Філологія Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вінтонів М.О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті визначено та охарактеризовано синтаксичні засоби демонізації ворога. На основі опитувальної бази проаналізовано висновки, судження українських військових, а також схарактеризовано мовний портрет ворога. Автори роблять висновок, що респонденти мислять не лише негативними наративами, а додають нейтрально забарвлені конструкції. Завдяки опису механізмів пропагандистського впливу на цивільне населення можна простежити ключові тенденції формування громадської думки. У засоби масової комунікації неодноразово потрапляють фейкові наративи, які громадяни не завжди дешифрують. Згодом це стає величезною проблемою, адже інформаційна війна перетворюється на ключовий інструмент маніпуляції масовою свідомістю та підриву суспільної довіри до державних інституцій. Ворог намагається контролювати все: від територій до мислення громадян. Саме тому важливо чітко вербалізувати портрет ворога вже сьогодні.

Ключові слова: ворог, війна, синтаксичні засоби демонізації, мовний портрет.

У колективній свідомості українців образ ворога поступово формувався протягом віків, відображаючи досвід поневолення, опору та збереження ідентичності. Сьогодні є потреба у висвітленні та аналізі синтаксичних особливостей репрезентації образу ворога в мілітарному та цивільному дискурсах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання):

- окреслити поняття синтаксичного портрета ворога;
- описати механізми пропагандистського впливу на громадян у рамках гібридної війни;
- проаналізувати відповіді респондентів і на основі цієї бази визначити синтаксичні засоби демонізації ворога.

Теоретико-методологічною основою статті стали праці Л. Белкіна «Контрпропаганда vs пропаганда в умовах широкомасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну», О. Висоцького «Пропагандистські

стратегії цифрової дипломатії. Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» та М. Вінтоніва «Динаміка методів та напрямів синтаксичного аналізу речення».

Не тільки Україна, а й весь світ перебуває в маніпулятивному полі Росії. А. Стичинська називає ці дії «систематичними» щодо України, наголошуючи, що «Російська пропаганда також активно експлуатує соціальні мережі та інтернет-платформи для поширення дезінформації та маніпуляції. Це може включати створення фейкових акаунтів, коментування під новинами з метою поширення спекуляцій та недостовірних тверджень, а також розповсюдження змісту, який пропагує розкол та конфлікт українського суспільства» (Стичинська, 2024). У цих обставинах образ ворога формується неоднозначно, тому важливо навчитися чітко окреслювати портрет загарбника і зберігати національну пам'ять для наступних поколінь. Українське суспільство не завжди готове протистояти дезінформації, а тому часто виявляється вразливим до маніпуляцій, що спотворюють реальність та впливають на формування портрету ворога. Агресивна політика реалізується в таких ключових формах:

- збройна політика на території суверенної держави;
- фейкові новини (неодноразово завдяки розвитку ШІ) у мережах телеграму, тіктоку, інстаграму, ютубу тощо;
- антиукраїнські наративи на тимчасово окупованих територіях;
- гібридна війна, а саме кібератаки, маніпуляції, тиск щодо українського суспільства (Белкін, 2022).

Основна мета дій – посіяти недовіру до української держави, знищити національну ідентичність, утвердити контроль над інформаційним та зовнішнім простором (не тільки в Україні). Постає питання в контексті медіаграмотності населення, відповідь на яке отримати сьогодні важко. Українському народу (як цивільним, так і, повсякчас, військовим) варто сприймати це не просто як корисну навичку, а розглядати як потребу для збереження інформаційного суверенітету.

У військовому контексті пропаганду також аналізували І. Феськов, Ю. Горбань.

Війна сьогодні ведеться не лише зброєю. Одним із головних інструментів впливу є мова. І це не дивно, бо функція мови не лише комунікативна чи номінативна, а й ідентифікаційна, виховна та когнітивна.

Наш опитувальник розпочато з питання: «Як би ви своїми словами описали образ ворога?» Більшість зафіксованих відповідей у контексті синтаксису були описані простими, але ускладненими конструкціями, наприклад: «Людина, котра підтримує комуністичні більшовицькі та російські ідеї, імперіаліст, для якого життя людини менш значиме ніж імперські амбіції», «Той, хто посягає на твоє життя чи є загрозою для твоєї родини та близьких тобі людей» (додаток 1). 25 військових (один з яких військовослужбовець іноземного легіону) надали свої відповіді, що стало підґрунтям для наступних висновків. Важливо зазначити, що більшість опитаних беруть участь у воєнних діях із 2022 року, проте є частина, які боронять Україну з 2014 року. Кожен з них має чітко окреслене

поняття ворога. Саме тому було поставлено шість ключових питань, завдяки яким можна сформувати синтаксичний (та загальний) портрет противника:

1. Як би ви своїми словами описали образ ворога?
2. Чи змінилося у вас і як саме ставлення до росіян і російської армії після початку повномасштабної війни?
3. Чи задоволені ви тим, як українські медіа висвітлюють окупанта. Що б ви виправили?
4. Які б прикметники/іменники використовували саме ви, щоб описати окупантів? (Приклади з новин: «**російські окупанти** постійно поповнюють втрати свіжими підрозділами», «**загарбники** посилили фільтраційні заходи серед підлітків», «здатен протистояти цьому цілеспрямованому **терору**»).
5. Якщо ви слідкуєте за пропагандою з боку росіян, чи можете навести приклад, як вони описують українських військових?
6. Чи відчуваєте ви відмінності у ставленні до ворога між цивільними та воєнними?

У їх відповідях (за морфологічним вираженням головного слова) переважають субстантивні словосполучення: «Покидьки суспільства», «Військовослужбовці держави агресора», «дві іпостасі», дієслівні конструкції: «Намагаються висміювати...», «можемо виграти...», адвербіальних не нараховано (додаток 1). Залежно від ступеня злитості компонентів присутні, як вільні: «страшна нечисть» так і зв'язні: «Дехто з цивільних». У зібраних даних переважають атрибутивні словосполучення: «окремі журналісти», «загроза втрати», «широкий аналіз», «діючі військові», «офіційні представники», «вся країна». Як бачимо, відношення виникають при поєднанні прикметника з іменником. А також бачимо **об'єктні**: «недостатні до мілітарі-ком'юніті» і **обставинні**: «висловлюємось нецензурно» (додаток 1).

Створення образу ворога передбачає не лише синтаксичний аналіз. У питанні також важливо звертати увагу на змістове наповнення відповідей. Серед результатів можна виокремити такі образи: «чорт», «нечисть», «імпераліст», «нелюди», «покидьки суспільства», «свиня», «Many soldiers, lot of ammunition and drones, cannon fodders» (переклад з англ.: «*Багато солдатів, багато боєприпасів і безпілотників, гарматне м'ясо*»), «потвора», «Invaders» (переклад з англ.: «загарбники»), «орда, що суне...», виродки» та ін. (додаток 1).

Респонденти формулюють свої думки та судження переважно простими конструкціями, наприклад: «Ненавиджу їх ще до війни», «За медіа не слідкую». Здебільшого ці речення розповідні, одне лише – питальне (риторичне). За метою висловлювання переважають неокличні речення. Конструкції двоскладні, повні (рідше – неповні): «Орда, що суне на Європу і хоче знищити мирну націю». Речення поширені додатками («знищити націю»), обставинами («застрагли в конструктах»), означеннями («минулих ментальних конструктах»). Опитані вдаються також до таких односкладних означено-особових речень: «Ненавиджу їх ще до війни», «...В основному дивлюсь блогерів, читаю окремих журналістів», «Ні, не слідкую», «Не відчуваю нічого до них»; безособові (інфінітивні): «В полон не брати» та номінативних «Росіяни. Люди з імперським мисленням»,

«Заклик до жорстокості»; «Чорт», «Нелюди», «Росіяни», «Нечисть», «Бруд», «Окупанти, вбивці, терористи», «Окупанти», «Потвори. Орки. Лайно».

В опитувальнику трапляються еліптичні конструкції: «З іншої сторони – мобілізовані люмпени у великих кількостях» (на питання: «Як би своїми словами описали образ ворога?»).

Зрідка фіксуємо складні речення. У зібраному матеріалі є відповідь: «Деякі їх, як і наші, медіа виставляють нас дурними тарасіками, дибілами западенцями, але адекватні джерела називають нас правильно». Подане речення складносурядне, протиставне. Складне з різними видами зв'язку: «Скажу чесно, багатьох наших військових вони бояться, коли чують особливо його позивний, в них на обличчі з'являється жах, і вони готові йти на все, щоб стерти їх з лиця землі» (сурядний, підрядний та безсполучниковий зв'язок).

Підсумовуючи, наведені дані дослідження фіксують образ ворога, в рамках синтаксису, як сукупність емоційно забарвлених одиниць, зокрема виражених експресивною лексикою. Такі конструкції здебільшого прості, стислі, часто виражені односкладними реченнями. Подібна картина, першою чергою, зумовлена вибіркою опитаних респондентів – військових Сил оборони України, які перебувають на службі постійно, можуть знаходитися в умовах, небезпечних для життя й здоров'я, піддаватися постійному впливу стресу. Їхня лексика й синтаксис, зав'язаний на сприйнятті ворога в лиці росіян і Росії, зокрема і його розлогість, відображає вплив фізичного й емоційного стану, втім є проекцією проукраїнської позиції свідомих і почесних громадян України, а також іноземців, які стали в лави Збройних сил України. Дослідження засвідчує й перспективність подальшої роботи в цій області, зокрема цінними можуть бути доробки, які порівнюватимуть синтаксис цивільного населення та військових під час воєнного часу.

Отримані дані засвідчують, що образ ворога формувався не один рік. Агресивна політика використовувалася і продовжує як інструмент ворожнечі і сіяння розбрату. З опитувальника, у якому поставлено всього шість важливих питань, можна з'ясувати, що кожен із військових чітко вбачає ворога і ототожнює його з підступним злом, що суне і суне на суверенну державу. Російська пропаганда різними силами намагається зламати українське суспільство фейками, наративами, військовими діями, інформаційним тиском. З розвитком технологій, а саме з появою штучного інтелекту, створювати неправдиві новини стало легше, а результату, як помічаємо, більше. Алгоритми здатні генерувати правдоподібні тексти, фальшиві зображення та навіть відео, що ускладнює відрізнєння дезінформації від правди. З одного боку, українцям варто навчитися протистояти цьому. З іншого – необхідно на державному рівні впроваджувати системи інформаційної безпеки, медіаграмотності та критичного мислення. Відтак, технологічний прогрес стає не лише інструментом розвитку, а й засобом інформаційної боротьби.

Загалом серед синтаксичних засобів фіксуємо субстантивні та дієслівні словосполучення, прості повні двоскладні часто ускладнені відокремленими означеннями чи обставинами. Зазвичай такі синтаксичні одиниці поширені,

здебільшого, означеннями. Всього опитано 25 військових (один із яких військовослужбовець іноземного легіону).

Респонденти використовують односкладні: означено-особові, безособові та номінативні. Менше трапляються складні речення. Опитані формулюють та надають короткі відповіді, переважно без зайвих пояснень.

Ці синтаксичні засоби дають змогу розширити портрет ворога, надати йому образності та чіткості. Така мовна варіативність сприяє формуванню колективного уявлення про супротивника, допомагає вербалізувати його образ. Крім того, використання таких конструкцій часто супроводжується експресивною лексикою, що підсилює емоційний ефект.

Перспективним вбачаємо подальше вивчення теми синтаксичних засобів демонізації ворога, як серед військових, так і цивільних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкін Л. Контрпропаганда vs пропаганда в умовах широкомасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/52.pdf

2. Вінтонів М. Динаміка методія та напрямів синтаксичного аналізу речення. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. № 33. Т. 1. С. 145–150. URL: <https://bit.ly/495R9F7>

3. Дудик П. Синтаксис. Речення. Класифікація речень. Односкладні речення. Неповні речення. Еквіваленти речення: монографія. Вінниця: ВДПУ, 1999. 298 с. URL: <https://bit.ly/3NOB7px>

4. Кирилюк О. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2020. Вип. 187. С. 45–50. URL: <https://bit.ly/4g3AHYs>

5. Стичинська А. Інформаційна агресія російської федерації: виклики та подолання. *Політичне життя*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. Вип. 1. С. 108–111. URL: <https://bit.ly/40DKUGB>

REFERENCE

1. Bielkin L. Kontrapropahanda vs propahanda v umovakh shyrokomasshtabnoho zbroinoho vtorhnennia rosiiskoi federatsii v Ukrainu. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 6. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/52.pdf

2. Vintoniv M. Dynamika metodyi ta napriamiv syntaksyschnoho analizu rechennia. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2020. № 33. Т. 1. С. 145–150. URL: <https://bit.ly/495R9F7>

3. Dudyk P. Syntaksys. Rechennia. Klasyfikatsiia rechen. Odnoskladni rechennia. Nepovni rechennia. Ekvivalenty rechennia: monohrafiia. Vinnytsia: VDPU, 1999. 298 s. URL: <https://bit.ly/3NOB7px>

4. Kyryliuk O. Movni zasoby tvorennia obrazu voroha v umovakh informatsiinoi viiny. *Naukovi zapysky. Seriiia «Filolohichni nauky»*. 2020. Vyp. 187. S. 45–50. URL: <https://bit.ly/4g3AHYs>

5. Stychynska A. Informatsiina ahresiia rosiiskoi federatsii: vyklyky ta podolannia. *Politychne zhyttia*. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2024. Vyp. 1. S. 108–111. URL: <https://bit.ly/40DKUGB>